

Мета: ознайомити учнів із подіями 1932-1933 років в Україні ; формувати моральні цінності підлітків; виховувати любов та повагу до свого народу, співчуття до народного горя, бажання служити Батьківщині.

Обладнання: ПК, мультимедійний проектор, свічки, хлібина на вишитому рушнику, кетяги калини, колосся пшениці, метроном.

Хід заходу

Епіграф:

*Землякам моїм, старим, молодим і ненародженим –
жертвам голодомору 1932 – 1933 р .р. – присвячується... (Слайд 1-2)*

Учень: Відкрийтеся, небеса,
Зійдіть на землю!
Усі українські села, присілки, хутори,
Повстаньте всі, кому сказали: вмри!
Засяйте над планетою, невинні душі!
Зійдіть на води й суші,
Збудуйте пам'яті невивисний собор!
Це 33-й рік.
Голодомор... Голодомор... Голодомор...

Учениця: Страшне число у нелюдській напрузі
Пропалоє світи до глибини.
У тридцять три розіп'ято Ісуса.
У тридцять третім на земному прюзі
Розіп'ято мільйони без вини. (Слайд 3)

Учитель. Зараз по всіх містах і селах нашої Батьківщини відбувається Всеукраїнська акція «Запали свічку!», присвячена вшануванню пам'яті померлих від Голодомору в Україні.

Прошу запалити свічку пам'яті.

(Учень запалює свічку)

У запізній жалобі схилено голови в каятті перед світлою пам'яттю тих,
хто загинув. Вони згасли як зорі.

(Звучить «Реквієм» В.А. Моцарта)

Учитель. Нехай кожен із нас торкнеться пам'яттю цього священного вогню
— частинки вічного. А світло оцих свічок хай буде нашою даниною тим, хто
навічно пішов від нас, хто заради торжества справедливості жертвував
собою. Вони повинні жити в нашій пам'яті.

Учень: Хай палає свіча ... хай палає,
Поєднає нас вона в цей час.
Хай сьогодні спогади лунають.
Пам'ять чиста, світла і велична
Хай єднає нас!

Учень: Немов своє дитя ми пестили ріллю,
Кохали ми життя, вклонялись мозолю,
Вдихали чорнозем, вгорталися в лани,
Не знали, що помрем з наказу сатани.

Бібліотекар. Шановні учні! Сьогодні ми зібралися, щоб в скорботі схилити
низько голови перед пам'яттю людей різного віку, яких на родючих землях,
між буянням хлібів, між квітучими садами змушували вмирати від голоду.
Сьогодні ми скажемо - люди, не скам'яніть серця свого, щоб не стати
каменем! Розбудуйте в душах Божий Храм, щоб не повторити великий гріх!

Учениця. Світ мав би розколотися навпіл, сонце мало б перестати світити, земля перевернутися від того, що це було на землі. Але світ не розколовся, сонце сходить, земля обертається, як їй належить. І ми ходимо по цій землі зі своїми тривогами й надіями, ми, єдині спадкоємці всього, що було. То ж пом'янімо хоч сьогодні, з непростимим спізненням у кілька довгих десятиліть тих великомучеників нашої трудної історії - мільйони українських селян, жертв небаченого в історії людської цивілізації голодомору. Пом'янімо і знайдімо в собі силу й відвагу пройти за ними дорогою їхньої хресної путі.

І коли зараз дехто з обуренням каже: «Навіщо згадувати той голод, ятрити душі? Загиблих уже не повернеш».

Таким людям варто нагадати : забути це – великий гріх. Простити – теж. Усе має бути назване своїм іменем: брехня – брехнею, злочин – злочином. Бо без цього не повернеться до нас ні віра, ні святе почуття справедливості. Таке зло ніколи не повинно повторитись. (Слайд 4)

(Дзвонять дзвони (фонограма))

Учень: Щодня в моєму домі Бог –
Такий звичайний, як повітря
І мовчазний, немов довір'я.
А я торкнувся - і чую дзвін,
І чую як лунають дзвони...
Жниварські дзвони-колоски.

Учень. Пам'ять людей про голодомор каралась смертю. Важко було мовчати, але мовчали. Людську пам'ять було взято під конвой. На роки, на десятиліття... Страшне приневолене мовчання... Довго чекали, але дочекались коли ожила, проснулась людська пам'ять, розверзлись її глибини і заговорили вуста тисяч, мільйонів свідків трагедії, віддаленої від нас десятиліттями.

Звучить скорботна музика (Євген Станкович "Панахида за померлими з голоду" Вступ.)

Учень. У радянських газетах про голод не писали, тут були лише повідомлення про «шалений опір куркульства», про керівників, які не виконують затверджених планів здачі хліба державі, але тут є багато заяв про відречення дітей від своїх батьків-куркулів. Це робилося з метою отримання роботи або освіти — такою дорогою ціною сільська молодь виривалась із пазурів голодної смерті.

Учень. У радянські часи все, що стосувалося тієї страшної сторінки історії, було під суворою забороною. Селяни вмирили від голоду в обстановці цілковитої інформаційної блокади. Газети захлиналися повідомленнями про успіхи соціалістичної індустріалізації, репортажами про звитяжну працю на колгоспних ланах. Жахливі подробиці про голодомор, які інколи потрапляли в закордонну пресу, оголошувались злісними вигадками буржуазної пропаганди. Слово «голод» забороняли вживати навіть в документах партійних комітетів, які мали гриф «Цілковито таємно». Усі наступні роки згадка про голод 1933 року каралась статтею 58-ю Карного кодексу (антирадянська пропаганда). Необережно промовлене слово могло запроторити людину в концтабір.

Учень. Проте деякі державні службовці знаходили в собі мужність не додержуватися інструкцій і заборон. Завдяки їм відтворено дійсну картину голодомору. За проханням держархіву області районні й міські відділи Загсу про вели пошук статистичних даних про народжуваність та смертність у 1932-1933 роках. Дослідження показали, що книги метричних даних збереглися за рідкісним виключенням, тому неможливо відтворити повну картину смертності під час голодомору. (Слайд 5-6)

(Звучить скорботна музика Є.Станковича «Панахида за померлими з голоду»)

За Петра, за Дмитра, за Антона,
За Галин, за Оксан, за Докій
Не співала півча похоронна,
Не лунали дзвони за впокій...
Ні труни, ні хрестів і ні тризни,
Прямо в яму. Навіки віків,
Чорна сповідь моєї Вітчизни,
І її затамовує гнів.

Учень. Архівні документи і матеріали свідчать: «Ховати мертвих було нікому, на це у живих не вистачало сил. Тому часто ховали своїх близьких на городах і в погребях. По селу їздила візниця, яка збирала мертвих і вивозила на кладовище, де була викопана велика яма, в яку кидали мерців, а іноді іще й живих людей... Яма не закривалась, поки не заповнювалась трупами... Людям, які звозили трупи, давали харчі на прожиття. (Слайд 7)

Свого піку голод в Україні сягнув навесні 33-го року. Найжахливішою ситуація була в березні-червні, коли у селян після довгої виснажливої зими не залишалось жодних продовольчих запасів. Держава ніякої допомоги не надавала. Більше того, впродовж 22-х місяців селянам не видавався хліб на зароблені трудовні.

Учень. Свідчення жителя селища Немішаєве І П. Височанського:

« Ми жили недалеко від Мироцького спиртзаводу. Біля заводу були ями довжиною десь біля 100м і шириною біля 6м . У ці ями заливали відходи – брагу для годівлі корів та свиней (біля заводу був відгодівельний пункт). Під час голоду люди із різних сіл Шиберного, Небрата, Берестянки, Качал – йшли до цих ям і набирали брагу для їжі). Мій батько працював на конях і

брав мене завжди з собою – любив, коли я поганяв коней. Я бачив мертвих людей, які лежали біля цих ям. Їх ховали в Мироцькому на кладовищі.»

Учень:

Не забудемо ніколи , не забудьте й ви,
Як ми тяжко помирили з веління Москви,
Як опухлі і болящі ми повзли в міста,
Як благали – ради Бога та ради Христа.
Як штиками завертали нас у бур'яни.
Як нас потайки ховали без мольби й труни.
Як з могили видихали ми життя своє
З непочутою клятьбою, що тирана вб'є.

Учень:

Гранітні обеліски, як медузи,
Повзли, повзли і вибилися з сил —
На цвинтарі розстріляних ілюзій
Уже немає місця для могил.
Мільярди вір зариті у чорнозем,
Мільярди щасть розвіяні у прах.
Душа горить. Палає лютий розум.
І ненависть регоче на вітрах.
Коли б усі одурені прозріли,
Коли б усі убиті ожили,
То небо, від прокльонів посіріле,
Напевне репнуло б від сорому й хули.
Тремтіть, убивці! Думайте, лакузи!
Життя не наліза на ваш копил.
Ви чуєте? На цвинтарі ілюзій
Уже немає місця для могил!

Уже народ — одна суцільна рана,
Уже від крові хижіє земля,
І кожного катюгу і тирана
Уже чекає зсукана петля.
Ошукані, зацьковані, убиті
Підводяться і йдуть чинити суд,
І їх прокльони, злі й несамовиті,
Впадуть на душі плісняві і ситі,
І загойдають дерева на вітті
Апостолів злочинства і облуд!
І встане правда і любов на світі,
І на сторожі правди встане труд.

(В. Симоненко)

(Звучить пісня у виконанні Н.Матвієнко)

Учень. На десятиліття можна засекретити архіви. Можна приховати в глибинах спецховищ викривальні документи. Можна замести сліди злочину. Раз, і вдруге, і в третє переписати історію на догоду диктаторові чи скоротечному ідеологічному божкові. Та з пам'яттю народу нічого не вдієш. На сьогодні це сказано: час народжувати і час помирати, час руйнувати і час будувати, час розбирати, час мовчати і час говорити. Хай ці гіркі слова правди, народжені після десятиліть безмовності, стануть у підмурок всенародного пам'ятника трагічній історії українського народу. (Слайд 8)

(На столі букет квітів, перев'язаний чорною стрічкою, свічка, колосся пшениці.)

Учениця. Хто водить за мною запалими очима-криницями, очима, у які перелилися всі страждання, муки й скорботи роду людського і розпинає душу мою на хресті всевишньої печалі? Хто щоночі будить, стогне, квилить,

плаче і веде у холодну ріку, де розлилися не води, а сльози мого народу? У ній ні дна, на берегів.

І знову вони йдуть щодня, щоднини, щоночі, мільйони тіней, мільйони очей, крокують небесним Чумацьким шляхом і повертають до мого серця. Ідуть українські Варвари-великомучениці, пригортають до грудей немовлят босоногі богородиці в мотках сорочках, пливуть Марії-Оранти, святі Покрови роду нашого. Василі, Івани, Петри, янголи крізь мене летять. Лишають білий крик, білий зойк крил, що сходять у мені чорною-пречорною мукою.

Учень. 1933 рік. Найчорніший час в історії України. У світі не зафіксовано голоду подібного тому, що випав тоді на долю однієї з найродючіших країн. Жахливо навіть через 75 років ступати болючими стежками страшної трагедії, яка розігралася на благословенній землі квітучого українського краю. Досі не віриться, що тут раптово зник хліб, люди залишалися без зернини. І це у врожайний 1932 рік. Пухли старі й малі, вимирали роди і села. Смерть бродила на шляхах, на полі, в хатах. (Слайд 9)

Учень:

Пекельні цифри та слова
У серце б'ють, неначе молот.
Немов прокляття ожива
Рік тридцять третій.
Голод! Голод!

Учениця. Україну називали житницею, але, грабуючи її, по-справжньому не давали їй жити. Через те й була наша Україна вбогою та знедоленою, як Шевченкова наймичка. Хоч і сильна духом.

Учениця:

Остання хлібина
Це остання хлібина, остання!
Очі горем налиті вщент,
Батько й діти не їли зрання,
Це остання хлібина, остання!
Після неї голодна смерть... (Слайд 10)

Учень:

Я ще не вмер,
Ще промінь в очі грає.
В четвер мені пішов десятый рік.
Хіба в такому віці помирають?
Ви тільки поверніть мене на бік.
До вишеньки!
В колиску ясночолу
Я чую запах квітів. Я не вмер?

А небо стрімко падає додолу,
Тримайте хтось хоча б за коси верб.
Куди ж ви, люди, людоньки, куди?
Окраєць ласки.
Чи хоч з печі диму.
В клітинці кожній — озеро води.
Я ще не вмер?
Усі проходять мимо.
А житечко моє таке густе,
І мамина рука іще гаряча.
Вам стане соромно колись за те,
Та я вже цього не побачу.

Учениця:

Бозю! Що там у тебе в руці?
Дай мені, Бозю, хоч соломинку,
Щоб не втонути в Голодній ріці!
Бачиш, мій Бозю, я ще дитинка,
Тож підрости хоч би трохи бодай:
Світу не бачив ще білого, Бозю,
Я пташенятко, прибите в дорозі,
Хоч би одненьку пір'їночку дай.
Тато і мамо — холодні мерці.
Бозю, зроби, щоб їсти не хтілось!
Холодно, Бозю! Сніг дуже білий, ...
Бозю, що там у тебе в руці?..

Інсценізація твору «Молитва за убієнних голодом» К. Мотрич.

(Учениця Мати-Україна, стоїть на колінах перед іконою Богородиці і молиться).

Мати-Україна. Богородице! Матір наша небесна! Свята Покрово, покровителько люду святоруського! Куди ж ти відійшла? Чого ж залишила мою землю і народ мій на поталу червоних дияволів? Чи ж не бачиш, що вони доточують кров із могутнього українського дерева? Чи ж не бачиш криниці, повної українських сліз? Чи ж не бачиш, що то вже не я - Україна, а велетенська могила? Де ж ви, сили небесні?!

Учениця: І стояла Вона осліпла від горя, обдерта, сива, напівблаженна, мукою підпирала небо, моторошно роззиралася, Мати-Україна, на велетенському хресті розіп'ята.

Мати-Україна *(шепоче)*. Дітоньки мої, заждіть! Івани, Марії, Тараси!

Стривайте! Куди ж ви? Як же я без вас?

(Голосніше) Прости, небо! Прости, земле! Простіть, зорі! Всі сили земні і небесні, простіть муку і божевілля мого народу! Ту моторошну дику ніч, усі

жахи, небачені від сотворення світу, простіть! *(Тихо)* Нема. Зотліли.

Відлетіли ключами в небо.

Учень. І щоночі чути, як оплакують велетенські могили лише солов'ї і зозулі, білий квіт садів та цвинтарні бузки, плачуть молоді трави, стогнуть жита, ридма ридають зорі, летять у ніч і гаснуть над спорожнілими хатами.

І щовесни у Великодню ніч, як забуває зело, спалахнуть цвітом сади, як зійде місяць і вистоїться у ставках і криницях вода, приходять з небес три жони святі: Київська Русь, козачка Січ і соборна чорнобильська Україна.

(Заходять три дівчини у відповідному одязі, застеляють домотканим обрусом стіл, ставлять полив'яні миски з коливом.. Засвічують поминальні свічі. Чути голос Матері-України).

Мати-Україна. Ходи до мене, роде мій, вечеряти! Марії, Ганни, Уляни, Соломії, Андрії, Василини, Грицики, Катрусі, покірно прошу до святої вечері. Пригощайтеся, причащайтеся, роде мій скорботний! Діти мої — квіти викошені! Ключ мій журавлиний на рідній землі підстрелений! Муко моя довічна! Скорбото моя всевишня!

Учень. І пливуть Чумацьким шляхом білі тіні з білої небесної Вкраїни й сідають до поминальної вечері.

(У зал заходять у білих сорочках дівчатка і хлопчики і сідають за накритий стіл).

Мати-Україна. Як там тобі, родину наша, на тій небесній Україні? Чи ж ростуть і там тополі, мальви, калина? Чи ж білі у вас хати? Як сіється, жнивується? Чи ж є вечорниці, реготи на хуторах і левадах? Чи ж заручини і хрестини, чи ж радість є? Мабуть, це все до вас пішло, бо на земній Україні ні сміху, ні радощів, ні пісень. Лише квітує погибель, регоче лихо, жнивує горе на чорнобильській межі.

Учень. Роде наш небесний! Народе Божий неоплаканий! Лика неціловані, руки неперехрещені! Душі рідні перед господніми воротами не поблагословенні!

Прости, народе Божий! Прости цю прокляту землю, цей милий рай, на якому оселився диявол. Усіх нас грішних прости, що мовчали, за упокій твій молебнів не справляли, поминальних свічок не світили, обідів за тебе не робили.

Учень.

Відсоток смертності дійсно коливався - від **10** до **100%**.

Найвищого рівня смертність сягнула в областях, що спеціалізувались на вирощуванні хліба, -Полтавській, Дніпропетровській, Кіровоградській та Одеській. Мінімальний відсоток становив 20-25%. У Вінницькій, Житомирській, Донецькій, Харківській та Київській областях смертність була нижчою - 15-20%. (Слайд 11)

Вірш учениці 11 класу Кудін Наталії

ГОЛОДОМОР

Страждає, стогне Україна,
Хоч вчора ще цвіла в вінку.
І мати убива дитину,
І варить її в казанку.

Всі люди наче озвіріли
І скрізь гуля кістлява смерть,
Шукає живий мрець поживи,
Але забрали все уццент.

І плаче стара, сива жінка.

Бо вже нема в неї рідні.
І «жовтий князь» десь мчить стрімко,
На своїм чорному коні.

Он вже під'їхала підвода,
Кидають трупів, наче гній.
Здавалось, вже нема народу...
Аж чуто шепіт: «Я живий...».

Нема надії на спасіння,
Вона вже зникла між людьми,
Та скільки ж мук й того терпіння?
О, Боже, милий! Сохрани!

Спаси, врятуй дітей нещасних,
Потрібно ж їм продовжить рід...
Вшануймо пам'ять їх, сучасні,
Їм запалити свічку слід.

Учениця. Житницею називали Україну впродовж багатьох століть. Але похижацьки грабуючи її, не давали жити. 1933 рік став найчорнішим у літописі багатостраждальної української землі. У світовій історії не зафіксовано голоду, подібного тому, що випав тоді на І долю України — однієї з найродючіших країн світу.

Що ж криється за страшним змістом слова «голодомор»? (Слайд 12)

Учениця-дослідниця. Я з'ясувала походження поняття «голодомор». Є «голод», яке трактується як відсутність продуктів харчування у зв'язку з неурожаєм або іншим стихійним лихом, та «голодування» — випробовування голодом протягом довгого часу або вкрай погане харчування. Отже,

«голодомор» поняття з усіх боків складне і за суттю, і за змістом, і як історичне явище, і як і словниковий термін. У граматиці воно складається із двох складників: «голод» і «морити», які буквально означають «морити голодом людей».

Великдень-33

В очах калини — дума невесела,
Ліхтарик слова піднесу до віч —
У чорних рамах — тихі білі села.
Берези замість поминальних свіч.
І тіні... Тіні... Легіони тіней,
Що хлібця просять. А його нема.
Безумна мати валку перестріне
Та вимолить хоч крихітку зерна...
Сміється вождь у хаті на портреті —
До цих примар — «страшніших від біди».
Сів на порозі спухлий тридцять третій
Зі жмутком зеленим лободи.
Весна... Великдень. Янголи зчорнілі.
В саду хрущі над вишнями гудуть.
Нема душі у зболеному тілі —
Подибала в небесну каламуть.
Під церквою, що без хрестів і дзвонів,
І світлий день, що тихо спочива,
Хлоп'ятко кволе на хмільнім ослоні
їсть з кулачка прозорого хрущів... ..
В очах калини — дума невесела,
Ліхтарик слова піднесу до віч —
В тернових вінцях — українські села,
І біль наш — замість поминальних свіч.

Зерно у купах пріло під дощем.
Кудись у море, в безвість, за границю,
Щоб насадити скрізь цей наш Едем,
Немов витріскуючи із криниці.
Переливаючись рідким вогнем,
Текло струмками золото пшениці.
Ми тільки бачили той тьмянний блиск,
На горлі ж ми відчули пальців стиск.
Тоді дурні Грицьки і Опанаси
Вмирили, як у зиму комарі.
Тоді по селах їлось людське м'ясо
І хліб пекли з розтертої кори.
Дивилися голодні діти ласо
Так ми, хоч і покинули печери,
В двадцятім віці стали людожери.

Весна

Цей сніг, як сон, прийшов —розтане.
Здимить і хмару перейде...
Весна. Село лежить в тумані. Голодний рік. Голодний день.
Іде — не йде, повзе по мертвих,
Й хвалити Бога — хоч повзе.
Весняний дух живий — не спертий
До сонця зводить все живе.
Й воно і молиться, і плаче,
Й радіє сонцю і воді
Якби він знав, коли б побачив,—
Сини ростуть на лободі.
Сини Радянської держави!
Та знає вождь, усе він зна...
У вус всміхається лукаво:

В Москві весна. Його весна!
В селі весна повзе на ліктях,
Повзе по мертвих і живих.
В долоні сонце ловлять діти
Що дзвінко капає зі стріх.
І п'ють опухлими вустами
Оту живицю молоду,
Їм жить і жить, та над полями
Знов ворон каркає біду.
Забрали тих, хто із комори
Пашню останню вимітав.
Хто ще активним був учора,—
Сьогодні ворогом ставав!
Голодний рік. Жорстокий світе,
Дай хоч надію для живих.
Весна. І сонце ловлять діти,
Що дзвінко скапує із стріх.

Учениця:

Хоч би світало... Мамо, хліба!
Підвівся батько — замовчи!
Коло вогню в вагони збились
І мруть голодні втікачі.
І дим їм очі вищає,
Мороз проходить аж в кістки.
А за вагоном крик і гомін,
Обмін, торгівля і свистки.
В лахмітті, в скорбі, у болячках
Зігнулась мати. В щось дитя

Уткнула, та й все: нумо спати —
Навік заснуло б ти... життя!
Прийшла сюди, а голод з нами,
Й нема людей поміж; людей.
Ти чув!.. Недавно десь тут жінка
Зварила двох своїх дітей...
Одскочив батько: — Божевільна!
Мовчи! Мовчи! Для чого це? —
Схопилась мати й закричала,
А батько плюнув їй в лице.

Учениця:

Панахида за померлими з голоду

Мамо, мамо, я скоро помру,
Не рятуйте мене, не треба,
Не ріжте ні брата мого, ні сестру,
Бо не впустить нас Бозя до неба!
А як серце моє навіки засне,
Не вбивайтеся з горя, нене.
Покладіть біля вишні в садочку мене
І лягайте самі коло мене.
Забринить понад нами бджола золота,
А та вишня весняної ночі
Накриватиме цвітом наші чола й уста
І росою вмиватиме очі.

Учитель. Щоб приховати правду про голод в Україні, була дана вказівка спростовувати свідчення про голод, які з'являлись на Заході, і не допускати ніякої допомоги з боку іноземних держав. Жителі прикордонних з Україною

областей Польщі зібрали сотні тон пшениці, але їх затримали на кордоні, не впустили в Україну. Навіть у гітлерівській Німеччині «Товариство допомоги голодуючим німцям СРСР» стало надсилати в Україну посилки та грошові перекази, але політвідділи тих місцевостей, куди вони надходили, нещадно боролися з «фашистською лавочкою по наглій вербовці сил» і конфісковували надходження. Цікаво, що прагнучи спростувати повідомлення про голод у СРСР, радянське керівництво не припиняло імпортувати хліб за кордон. Тільки у 1932 році було вивезено 5,2 млн. тон. Гадаю, що доказів вже досить.

Учениця . Тепер, після того як минуло вже багато літ, ми можемо відповісти на запитання: чого хотіли досягти організатори голодомору? Кому було вигідно підрубати нашу хліборобську націю під корінь?

Комуністичний режим не міг боротися з існуванням вільних, незалежних від нього людей. Вільних людей, основу особистої незалежності яких становила їхня власна праця на власній землі, слід було знищити. Удари завдавались методично і цілеспрямовано. З українців виймали хліборобську душу, ламали хребет нації, свідомо провокували канібалізм.

А тому наш найсвятіший обов'язок сьогодні - зберегти пам'ять про всіх невинно закатованих під червоним прапором, пам'ять про тих, хто не дожив, пам'ять про тих, хто недолюбив, пам'ять про живих і ненароджених. Ніхто не має права про це забути.

Сьогодні ми маємо для себе чітко зрозуміти — головною, неперехідною цінністю для нас усіх є власна держава. Бо лише здобуття Україною незалежності та демократичний шлях, який ми обрали, є надійною гарантією того, що це ніколи не повториться.

Учитель . Я закликаю вас сьогодні згадати у ваших молитвах усіх тих, хто страждав і помер під час великого Голодомору. Вірю, що в ці дні по всій Україні люди запалють свічки, щоб пом'янути тих, кого забрали сталінські

катівні та голодна смерть. Хай же пам'ять про всіх невинно убієнних згуртує нас, живих, дасть нам силу та волю, мудрість і насагу для зміцнення власної держави на власній землі. (Слайд 13)

Учень. Голодомор 1933 року був спланований Комуністичною партією та Радянським урядом, який:

- а) не знизив темпів хлібозаготівель, і незважаючи на несприятливі кліматичні умови та низький урожай;
- б) фізично послабив та знекровив селянство насильницькою колективізацією та розкуркулюванням міцних селян;
- в) за ідеологічними гаслами соціалістичної системи не звертав уваги на життя конкретних громадян своєї країни;
- г) замовчував реальні масштаби голоду і не зробив нічого, щоб йому запобігти, а коли голодомор вже розпочався, зменшити кількість жертв шляхом надання допомоги;
- д) репресивними заходами знищив усіх, хто осмілювався акцентувати увагу на факті голоду;
- е) під час жахливої трагедії голодомору не припинив вивозити хліб за кордон замість того, щоб врятувати за допомогою цього хліба власний народ;
- є) приховав від світової спільноти факт голоду на Україні і не прийняв допомоги від країн Заходу...

Отже, ми маємо повне право стверджувати, що голодомор 1933 року був геноцидом радянського уряду .

Учитель. Кажуть, що смерть однієї людини — це трагедія, а смерть тисяч або мільйонів—це статистика. Жахлива статистика. Пізнавши історію своєї країни, ми через 75 років знову ступаємо на неї. Тож давайте хоч і з великим спізненням, але все-таки пом'янемо хвилиною мовчання тих великомучеників нашої історії, які стали жертвами небаченого в історії людства голодомору.
(Хвилина мовчання. Звучить метроном)

Кажуть, що історії властиво повторюватися. Наше завдання, щоб таких трагедій ніколи більше не було. Коли ми усвідомимо, що було з нами колись, ми зможемо не допустити жахливих повторень у майбутньому, яке будувати вам. Не може бути справедливості та щастя на муках і смерті. І досі ще болить незаживаюча рана мільйонних втрат, ще й досі хворобливо запалюється пам'ять тих, що дивом залишилися в живих після того жахливого року Україна досі змиває кров безвинних жертв, оплакуючи своїх синів і доньок. Дуже багато горя прийшлося винести нашому народові, який, як ніхто інший, заслужив право на велике й безмірне щастя.

(Звучить пісня «Боже, великий, єдиний...» у виконанні фольклорного ансамблю «Калинонька»).

Не забудемо ніколи , не забудьте й ви,
Як ми тяжко помирили з веління Москви,
Як опухлі і болящі ми повзли в міста,
Як благали – ради Бога та ради Христа.
Як штиками завертали нас у бур'яни.
Як нас потайки ховали без мольби й труни.
Як з могили видихали ми життя своє
З непочутною клятьбою, що тирана вб'є.

Тихо, як свіча.
Догорів народ,
Бо не мав меча
На чужих заброд.
Бо Господь йому
Скинув з неба плуг
На ганьбу й страху
Дав покірний дух.
О, народе, встань,
Сам собі порадь,
Бо ж чужих старань
Будеш помирать.
Буде знов душа
Йти на смертну крещ,
Доки з лемеша
Зброї не скуєш.
Оберни сто суш
В золоті хліба.
Вийми з наших душ
Страх і плач раба.
Господи, прийми
В нашу не проглядь,
Дзвони розбуди,
Що в землі лежать!

ВІДДІЛ ОСВІТИ БОРОДЯНСЬКОЇ РАЙДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ
НЕМШАЇВСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ ст. №1

ВЕЧІР-РЕКВІЄМ
«ЗЕМЛЯКАМ МОЇМ - СТАРИМ,
МОЛОДИМ І НЕНАРОДЖЕНИМ
ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ...»

*Підготували
бібліотекар , учитель
української мови та
літератури
Кривенко А. А.,
вчитель історії,
старший учитель,
Желобецька Р.М.,
учні 8-11 класів*

.....